

202

פסל ותי אשפ

אמת

1) וקמת אמת

ועשית עמדי חסד ואמת אל נא תקברני במצרים

מז, כט

מהו כפל הלשון "חסד ואמת" - שאל המגיד מדובנא - וכי יש חסד של שקר?...

אלא - אמר המגיד - ניתן להסביר זאת על פי הכתוב במיכה (פרק ז'): "תתן אמת ליעקב חסד לאברהם", מדוע "אמת" ליעקב ו"חסד" לאברהם?

משל למה הדבר דומה? לעשיר אחד שנדבו לבו לתת מתנה לידידו סכום של אלף זהובים! חשש העשיר כי אשתו תתנגד לתת מתנה כה גדולה על כן כתב שטר חוב כאילו הוא חייב לידידו זה אלף זהובים וחייב לפרעם בעוד כחודש ימים. על השטר החתים שני עדים.

בהגיע זמן הפרעון - חשב העשיר לעצמו - לא תוכל אשתי להתנגד שכן בית דין יכפו אותי לשלם ככל הכתוב בשטר.

למתנה מעין זו - אמר המגיד - ייקרא "חסד ואמת", אמת שהוא חייב ככל הכתוב בשטר אולם מה שהתחייב על כך מראש הרי שזה חסד ונדבה.

וכן הוא גם הנמשל - אמר המגיד - ה' כרת ברית עם אברהם ונשבע לו שיתן לזרעו את כל הארצות, זה הוא חסד. אולם לאחר מכן הרי זה הפך לחוב שהרי נשבע על כך וצריך לקיים מצד האמת.

זה שאמר הכתוב: "תתן אמת ליעקב" מכח השבועה שנשבע, אולם עצם ההתחייבות היא "חסד לאברהם"!

כן הוא גם מה שביקש יעקב מיוסף: "ועשית עמדי חסד ואמת", כי אם יוסף לא היה נשבע על כך היה במעשהו רק משום "חסד" אבל אחרי שנשבע מחוייב הוא בכך גם משום "אמת"!

יד. שכל את ידיו כי וגו'. אמר חייבת כי וכוף טעם להפך. יש שפירשו ע"כ כי מנשה הבכור (יד) ואפי"כ וגו'. והנכון צעניו הוא לפי מה שקדם בכתוב להודיע כי עיני ישראל כבדו מזוקן לא יוכל בכיר מי הוא הבכור ומי הוא הצעיר, לזה כשראה לבקר דן צדעתו כי המסדר יסדרם צדוך מוסרי לעשות הבכור לימניו של המצרך וזה ידע מקום כל אחד מהם ועשה מה שעלה על מחשבתו טעות, וזה הוא שיטת הכתוב שכל את ידיו וא"כ מנין ידע וכבר מקומו של כל אחד לזה אמר כי מנשה הבכור וזהו ידע כי אותו יכיר לימין ולזה שכל ידיו:

3) 28

1 שכל את ידיו כי מנשה הבכור⁸⁰: הוא מיוותר, שהרי ידענו מענין הפרשה כי מנשה הבכור. אבל יש בזה עומק וכוונה, ו"באמת לא היה ליעקב לשכל את ידיו, אלא להפוך את מעמד הבנים. אבל באשר "מנשה הבכור" משום הכי היה מכוון שיעמוד מנשה לרגל הימני של יעקב ואפרים לרגל השמאלי, ורק את ידיו שיכל שיהיו להיפך".

2 וטעמו של דבר⁸¹, שאע"ג שהקדים יעקב את אפרים לפני מנשה ומשום הכי היה במדבר ראש הרגל⁸², מכל מקום בפקודים דפירשת פינחס היה להיפך⁸⁴, ולא עוד אלא בפקודי דפירשת במדבר כתוב בכל הרגלים "והחזונים עליו"⁸⁵ משא"כ במנשה מחוייב "ועליו מטה מנשה". כל זה בא

3 ללמדנו שלא היה אפרים קודם למנשה אלא בענינים רוחניים מה שלמעלה מהליכות עולם הטבע, אבל בהליכות עולם היה מנשה קודם וגדול מאפרים⁸⁶. משום הכי כמנין הראשון בהר חורב⁸⁷ שהיתה שכינת עולם על ראשם וכל ההנהגה היתה למעלה מהטבע, היה אפרים קודם, אבל בפקודי דערבות מואב⁸⁸ ככניסתם לארץ שהיו כמעט בהליכות הטבע כמבואר להלן ובספר במדבר ודברים, משום הכי היה מנשה קודם⁸⁹. ועיין מה שכתבתי בספר במדבר (ב,כ) בשינוי "ועליו מטה מנשה". וזה הגיע, משום דבהליכות הטבע מעלת הבכורה מסוגלת הרבה, כמו שכתבתי לעיל (כז,ט).

4 והנה היד משמשת את הראש והדעת⁹⁰, והרגל משמשת הליכות הגוף לפי טבעו, ומשום הכי אמרו חז"ל במליצתם (עירובין ע,ב) 'ברא כרעא דאבוה'⁹¹, פירוש, הרגל

5 טבע אביו, שמהלך מעצמו בלי מחשבה ושכל⁹². משום הכי רצה יעקב אשר מנשה יעמוד לרגלו הימנית, ושיכל את ידיו להיות אפרים רק לידו הימנית. ועוד עיין בסמוך פסוק כ'. וזהו שפירש הכתוב הטעם "כי⁸⁰ מנשה הבכור"⁹³.

1)

ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד

(4)
מנא
ר

כששמע יעקב את בניו הקדושים מקדשים ומיחדים את שמו הגדול ית' ענה ואמר "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד", מה פשר אמירה זו עומקה ורומה?

הנה בחגיגה [י"ג ע"ב] איתא "כתוב אחד אומר "שש כנפים שש כנפים לאחד", וכתוב אחד אומר "וארבעה פנים וארבע כנפים לאחת", לא קשיא כאן בזמן שבהמ"ק קיים כאן בזמן שאין בהמ"ק קיים". וידוע מכתבי האריה"ק דששת התיבות "בשכמל"ו" כתובים על ששת כנפי מלאכי עליון "שית תיבן כנגד שית גרפין".

ופירש הגר"א [סוף שנות אליהו זרעים] דכנפי המלאכים שנתכסו ונתקפלו הם שתי הכנפים האמצעיות, הכנפים שכתוב בהם "כבוד מלכותו", ולכן אנו מתפללים בתפלת החג "גלה כבוד מלכותך עלינו", גלה את כנפי המלאכים שנתכסו ע"י חורבן הבית ונזכה שוב לעבודת ביהמ"ק להקריב קרבנות לשמך הגדול.

ועל דרך זה פירש הבן איש חי בספרו בן יהוידע בחגיגה שם את הכתוב "כבוד מלכותך יאמרו וגבורתך ידברו", דלעת"ל "כאשר כולם יראו וידברו את גבורת ה' אז "כבוד מלכותך יאמרו", אז יתגלו כנפי המלאכים האמצעיות, הכנפים שעליהם נכתב "כבוד מלכותו".

אמנם בספר אהב ישראל להרה"ק מאפטא (פר' וישב) כתב דהכנפים שנתכסו ונתקפלו הם הכנפים שהיבנותיהם "לעולם ועד", כנפים אלו באתכסיא הן עד שיתגלה כבודו יתברך לעת"ל, (אך בשם רבו הגדול הרה"ק ר' אלימלך מליזנסק בעל נועם אלימלך הביא כדברי הגר"א, ע"ש, ולכאורה נחלקו בכך אמוראי שם אם השתים אומרים שירה נתכסו או השתים שבהם מכסות רגליהם ע"ש ודו"ק).

נמצאנו למדים דהפסוק "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד" בזמן הזה באתכסיא הוא, וזה הטעם שאנו אומרים פסוק זה בלחש, דעדיין לא הגיעה השעה, אבל לעת"ל שיתגלה כבוד מלכותו בכל הארץ יהדהד פסוק זה בכל העולם כולו ויתמלא כל הארץ כבודו. אמנם בדברי חז"ל מצינו שתי טעמים שפסוק זה נאמר בלחש, בפסחים [נ"ו ע"א] אמרו דכיון שיעקב אמרה ומשה לא אמרה אנו אמרינן בלחש. אך הטור בסימן תרי"ט הביא מן המדרש (דב"ר ואתחננו) "כשעלה משה לרקיע שמע מלאכי השרת שהיו מקלסין להקב"ה "ברוך שם כבוד מלכותו

לעולם ועד", והורידו לישראל, משל למה הדבר דומה לאדם שגנב חפץ נאה מתוך פלטרין של מלך ונתנו לאשתו וא"ל אל תתקשטי בו אלא בצנעא בתוך ביתך, לכן כל השנה אומרים אותה בלחש, וביה"כ אומרים אותה בפרהסיא כיון שאנו כמלאכים".

ברם נשמת היהודי משתוקקת לזעוק ולהריע "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד" בקולי קולות, למען יתגדל ויתקדש שמו הגדול והקדוש בעולמו, ואיך נעצור ברוחנו לומר פסוק זה בלחש לחשים, ולבי אומר לי דעל זה אמרו (שבת קי"ט ע"ב) כל האומר יהא שמיה רבא מברך וכו' בכל כחו קורעין לו גזר דינו, תיבות אלו יהא שמיה רבא וכו' הלא הם הם ממש "בשכמל"ו", כמבואר בתרגום ירושלמי בפרשתינו, דבגמ' אמרו דיעקב אבינו אמר "ברוך שם וכו'", ובת"י איתא שאמר יש"ר וכו', והיינו הן, תחת שנבצר ממנו לומר "בשכמל"ו" בקול גדול ובכל כחונו, אומרים אנו "יש"ר" בקול גדול, במלא כוחנו.

ויה"ר שנוזכה שיתגלה כבוד מלכותו עלינו ועל כל העולם כולו ועל כנפי החיות ואופני הקודש, ונגלה כבוד ה', בב"א.

(2)

ואם תסתכל בספרה זו כבמסך
 יהודה תמצא שם כל אותיות התורה רשומות חוץ מאות זיין * הטעם לפי שמלכות
 ישראל הבא מיהודה אין עקר נצחוננו בכלי זיין כשאר האומות. כי תחרב ירושה לעשב
 אבל מלכות ישראל לא בחרבם ירשו ארץ. ואינה נוהגת מנהג הטבע ובכת היד, רק לפי
 הזכות והעונש ככה העליון יתברך, ומה תמצא בשמו של יהודה שהמלכות ממנו השם
 המיוחד שלם. כי כשישראל עושים רצונו של מקום ישראל עושה חיל * ומלכותם מתבררת
 ומצלחת השם המיוחד עמהם אין להם צורך לכלי זיין, ולכך נחסרה אות זיין מברכת
 יהודה. ומה שנתוסף בשמו על אותיות השם אות דלית לפי שהיה רביעי בלידה. או מפני
 שהשמש בגלגל רביעי ונברא ביום רביעי. ומלכות יהודה נמשלה לשמש שנאמר: וכשא
 כשמש נגדל * או אולי נאמר עוד כי לפי שמדתו של יהודה היא הנקראת "נאת" ונאת
 מוכתרת בכתר זיין * ועל כן לא הוצרך להזכירה. כי כבר הזכיר אותה במה שאמר: ויהי
 בעורף אויבך * והוא הקשת. שכתוב בו: ואת אות הברית * והיו: ללמד בני ישראל
 קשת הלא היא כתובה על ספר הישר * ובא משה ע"ה ופירש: האת ליהודה * וכן
 הזכיר שם: ידיו רב לו * ועוד נוכל לומר טעם אחר * [למה נחסרה משם אות זיין
 לפי שיהודה בעצמו הוא לאבות שביעי בנפשות * אברהם יצחק ויעקב ראובן שמעון
 לוי ויהודה. וא"כ יהודה הוא כנגד יום שביעי של שבת, וע"כ הזכיר בו: יודוך אחיך *
 כן תמצא בשבת: טוב להתדת לה * והזכיר: מטרף בני עליה. מלשון הטריפני לומר
 חקי * והכוונה לומר: יש לך לסלק עצמך בשבת אפילו ממזון אוכל נפש, וכענין שכתוב
 לא תעשה כל מלאכה * ואמר: כרע רבץ כאריה וכלביא מי יקימנו. כשם שכתוב בשבת
 שבו איש תחתיו * ומחוקק מבין רגליו. רמו למילה שהיא דוחה את השבת * ואמר
 אסרי לגפן עירה ולשורקה בני אתוננו. שכן כתוב בשבת: למען ינוח שורך וחמורך
 כבס ביין לבושה רמו לקדוש היין * בשבת. ואמר חכלילי עינים מיין, ממה שמצא
 בשבת * שדרשו רז"ל: פסיעה גסה נוטלת אחד מחמש מאות ממאור עיניו של אדם
 ומהדר ליה בקדושה * דבי שמשי *].

(5)
 ר 7711

11

16

21

(6) 1/273 (7)

וירא מנחה כי טוב ואת הארץ
 פי נעמק ויט שכמו לסבל (מס. טו)

(6) נא
 יט

1 פ"ג ד. וידבר יוסף אל בית פרעה וגו'.
 לבאר למה ב" צריך יוסף לשלוחים ליטול רשות
 לצאת ולא דיבר בעצמו עם פרעה (וע"י בב"ר
 פ"ק סי' ד'). ושמעת' בשם אאמר זללה"ה
 שיוסף ידע שפרעה יאמר לו שזה בלתי אפשרי
 שיעזוב את מצרים אין לשעה קלה כי הכל
 יתמוטט ויחרב אם יוסף יעדר כי הוא לבדו לא
 מסוגל לנהל ולכלכל את מצרים ולכך שלח
 שליחים בידעו שכפני אנשים זרים לא יאמר כי
 יוסף הוא אשר מחזיק את מצרים מפני הבושה
 ובודאי יאמר אם זהו רצונו יעשה כך. ועוד י"ל

דהלא היה אבל ואין לבוא אל שער המלך
 בלבוש שק ע"כ לא בא בעצמו אל פרעה לדבר
 עמו אלא ביקש משלוחים מבית פרעה שהם
 ידברו עם פרעה.

מסוק זה מדבר על יששכר שלמרות שראה כי ארצו ארץ מבורכת ויכול
 הוא להוציא ממנה פירות יפים ולהתעשר עושר רב, אולם בחר הוא
 להסתפק במועט, ולהקדיש את חייו לתורה.

אלא משל למה הדבר דומה - אמר ה"חפץ חיים", משל לשר אחד
 שוטע באניה. היתה האניה מפוארת ומשוכללת בכל מיני שכלול ומלחיה
 לבושים בהידור רב. טייל השר על סיפונה, הביט סביבו, לכל הצדדים והיה
 שבע רצון מכל אשר ראתה עינו.

ביקש השר ללמוד כיצד מפליגה האניה. הורידו רב החובל לבטן האניה.
 חביט השר, ולתדהמתו הרבה מה רואות עיניו? חדרים מפויחים, ובהם
 מנוונות פועלות ברעש גדול, לבוש המלחים המפעילים את המכונות אינו
 מצוחצח אלא מלוכלך בשמן ובדלק המכונות. רואה אתה? שאל רב החובל,
 מנוונות אלו הינם לב ליבה של האניה, הם הפועלים לנסיעתה הבטוחה.
 חשב השר לעצמו: "לא ייתכן הדבר, כי באניה כה מפוארת, נאה
 ומשוכללת, יהיו חדרי המנועים המפעילים אותה כה מלוכלכים ושחורים,
 ולבוש המלחים יהיה כלבוש הקבצנים". מיד ציווה השר על רב החובל
 לוקות ולצחצח את המנועים והמכונות, ולהיות אחראי על כך שלא לטנפם
 יותר בשמן ובדלק... מובן לכל שמכונה בלי שמן ודלק לא תוכל להפליג...

כן הוא גם הנמשל, עולמנו מבורך כולו בעצים יפים, ימים ונהרות,
 נויאה נפלאה מאוד! אולם קיומו של העולם כולו הוא בזכות תלמידי

החכמים היושבים ועמלים בתורה הקדושה, ודי להם בקב חרובים מערב
 שבת לערב שבת.

(3)

Vayehi

Surviving Failure

The book of Genesis ends on a sublime note of reconciliation between Joseph and his brothers. His brothers were afraid that he had not really forgiven them for selling him into slavery. They suspected that he was merely delaying his revenge until their father died. After Jacob's death, they express their fear. But Joseph insists:

"Do not be afraid. Am I in the place of God? You intended to harm me, but God intended it for good to accomplish what is now being done, the saving of many lives. So then, do not be afraid. I will provide for you and your children." And he reassured them and spoke kindly to them. (Gen. 50:19-21)

This is the second time he has said something like this to them. Earlier he spoke similarly when he first disclosed that he – the man they thought was an Egyptian viceroy called *Tzofnat Paane'ah* – was in fact their brother Joseph:

I am your brother Joseph, the one you sold into Egypt! And now, do not be distressed and do not be angry with yourselves for selling me here, because it was to save lives that God sent me ahead of you. For two years now there has been famine in the land, and for the next five years there will be no ploughing and reaping. But God sent me ahead of you to preserve for you a remnant on earth and to save your lives by a great deliverance. So then, it was not you who sent me here, but God. (Gen. 45:3-8)

This is a crucial moment in the history of faith. It marks the birth of forgiveness, the first recorded moment at which one person forgives another for a wrong they have done. But it also establishes another important principle: the idea of divine providence. History is not, as Joseph Heller called it, "a trash bag of random coincidences blown open in the wind."¹ It has a purpose, a point, a plot. God is at work behind the scenes. "There's a divinity that shapes our ends," says Hamlet, "rough-hew them how we will."²

Joseph's greatness was that he sensed this. Nothing in his life, he now knew, had happened by accident. The plot to kill him, his sale as a slave, the false accusations of Potiphar's wife, his time in prison, and his disappointed hope that the chief butler would remember him and secure his release – all these events that might have cast him into ever-deeper depths of despair turned out in retrospect to be necessary steps in the journey that eventuated in his becoming second-in-command in Egypt and the one person capable of saving the whole country – as well as his own family – from starving in the years of famine.

Joseph had in double measure one of the necessary gifts of a leader: the ability to keep going despite opposition, envy, false accusation, and repeated setbacks. Every leader who stands for anything will face opposition. This may be a genuine conflict of interests. A leader elected

to make society more equitable will almost certainly win the support of the poor and the antagonism of the rich. One elected to reduce the tax burden will do the opposite. It cannot be avoided. Politics without conflict is a contradiction in terms.

(8)
Lessons in leadership

(4)

Any leader elected to anything, any leader more loved or gifted than others, will face envy. Rivals will say, "Why wasn't it me?" That is what Korah thought about Moses and Aaron. It is what the brothers thought about Joseph when they saw that their father loved him more than he did them. It is what Antonio Salieri thought about the more gifted Mozart, according to Peter Shaffer's play *Amadeus*.

As for false accusations, they have occurred often enough in history. Joan of Arc was accused of heresy and burned at the stake. A quarter century later, she was posthumously declared innocent by an official court of inquiry. More than twenty people were put to death as a result of the Salem witch trials in 1692–1693. Years later, as their innocence began to be perceived, a priest present at the trials, John Hale, admitted, "Such was the darkness of that day... that we walked in the clouds, and could not see our way."³ The most famous false accusation of modern times was the trial of Alfred Dreyfus, a French officer of Jewish descent accused of being a German spy. The affair rocked France between the years 1894 and 1906 before Dreyfus was finally acquitted.

Setbacks too are part of the life story of the most successful. J. K. Rowling's initial Harry Potter novel was rejected by the first twelve publishers she sent it to. Another writer of a book about children suffered twenty-one rejections. That book was called *Lord of the Flies*, and its author, William Golding, was eventually awarded the Nobel Prize for Literature. In his famous commencement address at Stanford University, the late Steve Jobs told the story of the three blows of fate that shaped his life: dropping out of university; being fired from Apple, the company he founded; and being diagnosed with pancreatic cancer. Rather than being defeated by them, he turned them all to creative use. For twenty-two years, I lived close to Abbey Road, North London, where a famous pop group recorded all their hits. At their first audition, they performed for a record company who told them that guitar bands were "on their way out." The verdict on their performance (in January 1962) was: "The Beatles have no future in show business."

All this explains Winston Churchill's great remark that "success is going from failure to failure without loss of enthusiasm."

It may be that what sustains people through repeated setbacks is belief in themselves, or sheer tenacity, or lack of alternatives. What sustained Joseph, though, was his insight into divine providence. A plan was unfolding whose end he could only dimly discern, but at some stage he seems to have realised that he was one of the characters in a far larger drama and that all the bad things that had happened to him were necessary if the intended outcome was to occur. As he said to his brothers, "It was not you who sent me here, but God."

This willingness to let events work themselves out in accordance with providence, this understanding that we are at best no more than co-authors of our lives, allowed Joseph to survive without resentment about the past or despair in the face of the future. Trust in God gave him immense strength, which is what a leader needs if he is to dare greatly. Whatever malice other people harbour against leaders – and the more successful they are, the more malice there is – if they can say, "You intended to harm me, but God intended it for good," they will survive, their strength intact, their energy undiminished.

(9)
pu

(3)